

POSUDEK OPONENTA DIZERTAČNÍ PRÁCE

Autor práce: **Mgr. Tomáš Mozr**

Studijní program: Obecné otázky geografie

Název práce: **Koncept místa v kontextu transatlantických transformací: socio-kulturní aspekty proměn vybraných metropolí v průběhu 20. století.**

Autor posudku: RNDr. Petr Daněk, Ph.D.

Dizertační práce Tomáše Mozra se věnuje specifickému a v geografii zřídka teoretizovanému tématu barové kultury. Jejím hlavním cílem je představení amerického baru jako specifického místa. Prostřednictvím proměn tohoto místa v čase a rozdílů mezi jeho geografickými lokacemi je přibližována proměna společnosti ve vybraných metropolích ve zvoleném období (především období mezi světovými válkami), a to s důrazem na vzájemné kulturní vlivy, především pak ty mezi USA a Evropou.

Práce je rozdělena do dvou částí. První, v kapitolách 2 až 6 (41 stran), je více teoretická. Jejím hlavním cílem je představit místo jako jeden ze základních konceptů geografie, přičemž současně jsou budována konceptuální východiska pro interpretaci amerického baru jako specifického místa. Druhá část, v kapitolách 7 a 8 (64 stran), se podrobně věnuje tomuto specifickému místu, a to v širokém historickém, kulturním i sociálním kontextu.

Práce je psána s neobyčejně detailní znalostí barové kultury. Z množství uváděných detailů, a ještě více z propojení mezi nimi a jejich zasazení do kontextu, je zřejmé, že nejde o pohled na barovou kulturu zvenku, ale že autor práce je insider a že práce je výsledkem mnohaletého zúčastněného pozorování či dokonce etnografického výzkumu. Kromě obvyklých akademických pramenů práce vychází z rozsáhlého studia archivních dokumentů, memoárové literatury i beletrie a je cenným zdrojem pro každého, kdo se o téma barové kultury zajímá trochu víc než jen jako konzument nápojů. Navíc jde o příjemné čtení. Připočteme-li množství grafických příloh, vhodně ilustrujících konkrétní historická místa i osobnosti, lze doporučit knižní vydání mírně upravené verze práce, s nadějí, že si najde čtenáře mezi odborníky, ale i mezi laiky, zajímajícími se o barovou kulturu.

Posuzujeme-li však práci ne jako pojednání o barové kultuře, ale jako závěrečnou práci z geografie, vynoří se několik problematických aspektů. Uvedu tři z nich.

Za prvé, práce nemá explicitně formulovaný a zdůvodněný cíl. V Úvodu je sice uvedeno, že „konkrétním cílem je konceptualizace místa“ (s. 8), ale toto není nijak rozvedeno do konkrétní výzkumné otázky, a podle toho, co je obsahem následujících kapitol, se zdá, konceptualizací místa byla myšlena spíše charakteristika specifického místa – amerického baru. Další formulace hlavních i dílčích cílů práce se potom objevují, spíše mimochodem, v popisu struktury práce: „jeden z hlavních cílů“ (s. 9) je ověření teze amerikanikace, „jedním z dílčích cílů“ (s. 9) je poukázat na sociokulturní relevanci třetího místa, „jedním z cílů“ (s. 10) je komparativní analýza metropolí, „díličím aspektem výzkumu“ (s. 10) je problematika proměn společnosti a formování identity - ale nikde nejsou nějak systematicky vysvětleny, propojeny a zdůvodněny. Další cíle jsou průběžně formulovány v celé práci (např. na s. 83 je cílem „přiblížit několik základních faktografických údajů... a dokreslit atmosféru v poválečné Evropě“, na s. 104 jsou jedním z cílů „socioprostorové proměny společnosti v různých úrovních“), ale nejsou nějak propojeny, teoreticky ukotveny ani operacionalizovány do

konkrétních výzkumných otázek, na které lze hledat jiné než popisné odpovědi. Proto ani v Závěru nemůže být na tyto otázky odpovězeno. V Závěru se naopak objevuje další dílčí cíl, „rozbor distribuce a požívání alkoholu v prostoru“ (s. 121), který dříve nebyl zdůvodněn (i když byl zmíněn na s. 42).

Z absence konkrétní a nepopisné výzkumné otázky vyplývá druhá slabá stránka, a to nedostatečná metodika. Práce má metodickou část (kapitola 6.2), v níž se autor podrobně věnuje pramenům a zdrojům dat k jednotlivým aspektům tématu, včetně diskuse užitečnosti konkrétních knihoven a archivů (s podrobností sobě vlastní, uvádějící např. počet kartonů věnovaných tématu prohibice v archivu New York Historical Society, s. 52), ale neobsahuje žádnou metodiku v podobě postupu, který byl zvolený pro zodpovězení výzkumné otázky. Metodická kapitola tak končí větou, obsahující tvrzení, že „se nabízí prostor ke spekulacím i otázkám“ (s. 53). I když toto tvrzení bylo použito v konkrétním kontextu dostupnosti pramenů, lze ho zobecnit na celý konceptuální rámec práce. Autor se přitom v tomto prostoru otevřenému ke spekulacím orientuje velmi dobře a vyplňuje ho relevantními informacemi a postřehy, ale je to orientace intuitivní. Například jednu z hlavních a často opakovaných „stěžejních otázek“ práce, totiž jestli je amerikanizace „jednostranná vlna“ nebo „vzájemný přenos informací“ (s. 48), považují v tomto intuitivním prostoru, bez podrobnější operacionalizace, za nezodpověditelnou (šíření změny je vždy *do jisté míry* oboustranné). Geografická a společenskovední metodologie nabízí prostor pro konkrétní a teoreticky více ukotvené analýzy a interpretace, ten však zůstal z velké části neprozkoumaný.

Tomáš Mozer přitom některé z těchto konkrétních metodologických přístupů zmiňuje, ale buď je vůbec nevyužívá, nebo ve specifické interpretaci. Například informace o soupisech barů v Londýně (s. 94) ale i jinde přímo nahrává k rozvedení Foucaultovského konceptu kontroly míst a jim odpovídajícího chování prostřednictvím sběru a uchovávání informací o těchto místech ze strany moci (téma governmentality), ale autor tento koncept nerozehrává a zůstává u popisu. Podobně proces pojmenovávání jako součást utváření významu míst je zmíněn jednou větou (na s. 96), ale do interpretace politiky a poetiky tohoto procesu se autor nepouští. Opakovaně je zmíněno využití komparativní metody, ale bez dalšího vysvětlení, přitom i to je metoda, která vyžaduje nastavení postupů, má-li vést k hlubšímu poznání než prostému popisnému srovnání. Naopak postkoloniální koncept imaginativních geografí autor přibližuje jako jeden z výchozích teoretických konceptů, ale specifickým způsobem, který se liší od běžnějšího užití tohoto konceptu (kap. 4.1): imaginativní geografie jsou pro něj „určitou formou šíření inovací“ (s. 35) nebo subdisciplínou (s. 49). Podle popisu na s. 36 se zdá, že imaginativní geografie využívá k vysvětlení rozdílu mezi „zavádějícím uměleckým zbarvením“ nebo „konstruovaným obrazem“ a „realitou“, ne jako metodu, která umožňuje interpretovat skryté představy a hodnoty, obsažené v reprezentacích míst (ať je jimi Orient nebo americký bar). Podobně plytké je i vysvětlení konceptu a procesu lokální identity v téže kapitole.

Pro čtyři kapitoly teoretické části práce (kap. 2 až 5) je typické rozpracování teoretické otázky, ale před její hlubší diskusí následuje úkrok stranou, uvedený slovy „příkladem je americký bar“, za nimž následuje delší popis a diskuse tohoto příkladu, která se už ale nevrací k úvodní teoretické nebo obecnější otázce. (Například na s. 48: „Vzhledem k unikátnosti konceptu místa, jehož reprezentantem je v této práci instituce amerického baru, vyvstává potřeba jej vymezit v rámci geografie...“, za čímž následuje text o americkém baru, ne o konceptualizaci místa.) Je zřejmé, že autor se téma historického pohledu na americký

bar, v němž je opravdovým mistrem, snažil zpětně ukotvit ve vybraných společenskovedních a geografických konceptech, tato snaha ale většinou zůstala na půli cesty (nejlepší je konceptualizace místa v Kapitole 2, i zde je ale věnována disproportčně velká pozornost humanistickým přístupům, zatímco jejich radikální a feministická kritika je stručná a poststrukturalistické přístupy chybí úplně, přičemž právě mezi nimi by bylo možné hledat vhodné koncepty pro vlastní geografickou interpretaci amerického baru). Za třetí slabou stránku proto považuji nedostatečnou hloubku rozvedení teoretických konceptů, zvláště v porovnání s detailem popisu v empirických kapitolách, a jejich jen okrajovou aplikaci v empirické části.

Důsledkem této dobře míněné, ale nedotažené snahy o hlubší teoretické ukotvení je nesoulad mezi názvy kapitol a jejich obsahem. Například cílem Kapitoly 5 mělo být podle tvrzení v jejím úvodu „nastínit možnosti a vývoj konceptu místa...“, ale místo toho se kapitola věnuje znakům modernity, moderním projevům spotřebního chování nebo nočnímu životu ve městech. Kapitola 7.1, nazvaná „Specifický kontext místa“, vůbec není o konceptu místa, ale vymezuje pojmy barové kultury jako je mixologie nebo bar. Všechna tato témata jsou přitom pro zasazení vlastního cíle práce, tj. popisu proměn amerického baru v určitém období, do kontextu důležitá, ale názvy kapitol teoretické části a jejich úvodní otázky úplně nekorespondují s obsahem. I samotný název práce mohl být jednodušší a například titul Americký bar v historickém a geografickém kontextu (nebo Proměna amerického baru mezi válkami) by víc odpovídal obsahu než stávající příliš široký a složitě konstruovaný titul (koncept v kontextu transformací?).

Práce je psána kultivovaným, dobře srozumitelným i čtivým jazykem. Zejména její druhá část překypuje popisem množství detailů. Dovídáme se například, že barman Romano byl „malý, snědý Říman s velkým knírem, jenž byl jeho pýchou i radostí“ (s. 71), že Charles Dickens byl „nadšený pijan“ (s. 67), co prohlásil Loos, „když v roce 1928 se svou třetí ženou vzpomínal...“, se že „světem se linul klid před bouří“ (s. 91), ale také název a detailní popis obsahu domácího baru, populárního na francouzském trhu mezi válkami (s. 90). Detaily mohou být někdy podstatné pro pochopení širšího celku nebo obecnějšího procesu, proto nechej tento historický zájem o detaily odsuzovat jako přehnaný – tím spíš, že práci dodává beletristickou čtivost. Ale barvitost historických detailů kontrastuje s povrchností přiblížení některých společenskovedních konceptů, a samozřejmě je spojena s otázkou, které z téměř neomezeného množství detailů byly vybrány, a podle jakého klíče byl tento výběr proveden.

I práce s literaturou má dvě stránky. Na jedné straně je neobyčejná rozsáhlost pramenů, z nichž mnohé jsou obtížně dosažitelné archivní a další zdroje. Přehled Tomáše Mozra v literatuře o barové kultuře je mimo jakoukoliv pochybnost. To, co považuji za problematické, je v práci běžné odkazování na určitou myšlenku nebo informaci seznamem více zdrojů/autorů (*string of references*). Následují-li například za tvrzením, že „bar je vzorec náhody“, tři zdroje, ze kterého z nich tvrzení pochází? Jde-li o odkazy na obecnější koncepty, kterými se zabývalo víc autorů, je to běžné a pochopitelné. Jde-li ale o konkrétní informaci nebo tvrzení, otvírá se otázka, zda odkazy na zdroje za ním uvedené jsou odkazy na prameny, ze kterých autor konkrétně čerpal (opravdu tuto konkrétní informaci uvádějí všichni stejně?), nebo prostě jen seznam prací, které se tématu věnují. Uživatelsky málo komfortní je také rozčlenění seznamu literatury do mnoha (celkem deseti!) oddílů, z nichž každý je abecedně uspořádaný.

Celkově jde o originální práci, napsanou odborníkem s širokým přehledem v tématu barové kultury. Pomocí popisu detailů se mu daří vyličit širší kulturní a společenský kontext života ve třech světových metropolích v období mezi válkami, i geografické rozdíly mezi těmito metropolemi, a jejich vzájemné ovlivňování. Na druhou stranu, očekávání geografa o hlubším teoretizování procesu vytváření subjektivních a kulturně podmíněných významů specifického místa – očekávání vyvolaná jak názvem studijního programu, v jehož rámci práce vznikla, tak vlastním názvem práce – zůstala nenaplněna. Práce je mnohem více interpretací doby než místa. Tomáš Mozer je mistrem líčení kontextu, ale slabým teoretikem místa. Přes tyto výhrady jsem přesvědčený o tom, že práce splňuje předpoklady kladené na dizertační práce z geografie, a doporučuji ji k obhajobě. Výše navržené knižní publikování upravené verze práce myslím vážně; doporučil bych jej zaměřit víc populárně nebo historicky, a ne společenskovědně, a teoretickou část bych paradoxně doporučil zestručnit (nebo prohloubit), ale rámování konceptem místa ponechat.

Dílčí otázka: je možné vysvětlit obsah diagramu č. 1 (s. 44)? (Popis na s. 43 je velmi stručný.) Proč je konkurenční vztah místa ke společnosti významnější než kooperační, resp. podle čeho byla sestavena tato hierarchie významů? Jak chápat zdroj „Mozer“ bez dalších podrobností?

Petr Daněk, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, e-mail: danek@sci.muni.cz